Y. L. PERETS

Isaac Leib Peretz

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

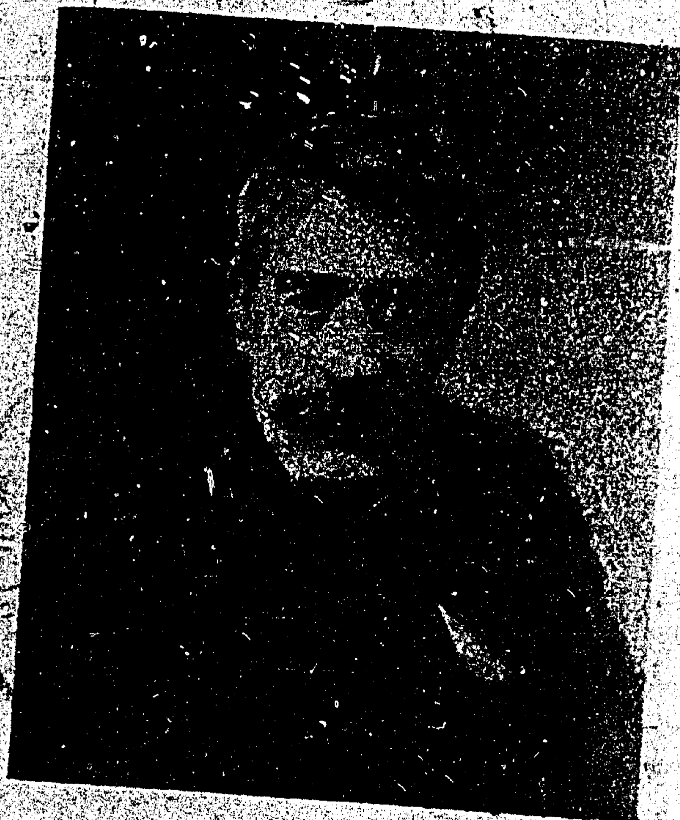

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

יצחק ליבוש פרץ

געבאָרן 1851

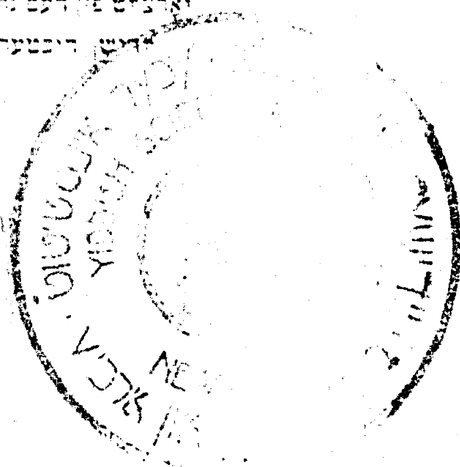
געשטאָרבן 1915

פארלאג „די נייע יידישע פאלקסשול"
2-טע סעריע „קינדערליטעראטור" № 1.

י. ל. פרץ

זאמלבוך פאר שולן

אויסגעגעבן צום 5טן
יארצייט פון דעם גרויסן
יידישן דיכטער.

ווילנע · תרפ
1920

יצחק לייבוש פּרץ.

(ביאָגראַפישע שטריכן לויט זיינע „זכרונות" און לויט אַנדערע קוועלן)

דאָס איז געווען אין דעם שטעטל זאַמאָשטש אין פּוילן מיט אַ יאָר עטלאַכע און זעכציק צוריק. אין הויז ביי דעם סוחר ר' שלמה איז אַ גרויסע שימחה. ס'איז שבת ביי טאָג. אין גרויסן עסצימער אַרום טיש זיצט די גאַנצע מישפּחה — ר' שלמה אַליין, די פרוי זיינע, דער זון, צוויי טעכטער, צוויי איידימס און נאָך אַ פּאָר קרובעטעס. אַלע זיינען היינט עפּעס מאָדנע גוט אויפגעלייגט, פריילאַך; אַלע קוועלן אָן פאַר נחת. היינט דאַרף מען דאָך צום ערשטן מאָל ר' שלמעס אייניקל, דעם ליבן לייבושלען, חומש פאַרהערן!...

ער, דער קליינער דריי-יאָריקער לייבושל, איז היינט דער בעל-שימחה. צוליב אים איז דאָס היינט דער גאַנצער יום-טוב, לכבוד אים האָט מען דאָס צוגעגרייט די סעודה. דער בעל-שימחה אַליין איז אויך דאָ. ער זיצט ביים פעטער אויפן שויס און דער פעטער שפּילט זיך מיט אים.

— וועלכן חומש לערנסטו? פרעגט אים דער פעטער.

— ו י ט ר א! — ענטפערט לייבושל.

— ויקרא! — פאַרריכט אים דער פעטער.

— ויטרא! — זאָגט לייבושל.

אַלע לאַכן זיך פונאַנדער.

דאָס קינד קען נאָך שאַרף ניט אַרויסברענגען קיין „ק" און קיין „ג".

דריי יאָר סך-הכל איז לייבושל אַלט. אָבער ער קען שוין לייענען און האָט שוין אַפילו אָנגעהויבן חומש צו לערנען.

— גָד, גדוד, יגודֶנו! — הייסט אים דער פעטער ווייטער זאָגן.

— דָד דדוד ידוֶדנו... — זאָגט איבער לייבושל.

ס'ווערט נאָך אַ גרעסערער געלעכטער.

דאָס קינד פאַרשעמט זיך און לויפט צו צו דער מאַמען באַהאַלטן זיך.

דאַן גייט צו צו אים דער זיידע, נעמט אים אויף די הענט און זעצט אים אַרויף אויפן טיש. לייבושל געפינט דאָרט אַ שיינע וואַזע און הייבט זיך אָן צו שפּילן מיט איר, וויל זי אַרומנעמען מיט די הענט...

די באָבע נעמט צו ביי אים די וואַזע און פרעגט, צי ער וועט קענען די דרשה.

— סענען! ענטפערט לייבושל און וויל אַראָפּ פון טיש.

גייט צו דער פעטער און הייבט אים אָן צו פרעגן די חומש.

דאָס קינד ווערט מיטאַמאָל ווי איבערגעביטן.

ער רופט אָן אַן אות נאָך אַן אות, אַ וואָרט נאָך אַ וואָרט.

אין די שוואַרצע קלוגע אייגעלאַך צינדן זיך אָן צוויי פייערלאַך... דער דרייַיאָריקער לייבושל לייענט אויסווייניק ווי פון בלאַט, אַקוראַט ווי די גאַנצע פּרשה וואָלט געשוועבט פאַר זיינע אויגן...

דער מאַמען ווערן די אויגן פייכט פאַר פרייד. דעם זיידנס האַרציק־ליכטיקער בליק גלאַנצט פאַר שימחה. ער נעמט אים צו זיך אויפן שויס און גיט אים אַ קניפּ אין בעקל. דער טאַטע נעמט דעם זון צו זיך און קושט אים. אַלע זיינען אַנטציקט, פאַרוואונדערט...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

קינדער! איר פאַרשטייט שוין מסתמא אַליין, אַז דער דרייַיאָריקער לייבושל, וועלכער האָט אַזוי פיל פרייד און פאַרגעניגן פאַרשאַפט זיינע עלטערן און פריינד,—דאָס איז געווען דער קינפטיקער גרויסער יידישער שרייבער יצחק לייבוש פרץ.

יצחק לייבוש פרץ איז געבאָרן געוואָרן אין פוילן אין דעם אויבנאָנגערופענעם שטעטל זאַמאָשץ (לובלינער גובערניע) דעם 25־סטן מאַי פון יאָר 1851 (לג בעומר תרי״א). פון קינדווייס אויף האָבן זיך שוין אָנגעהויבן אַרויסצוווייזן די גרויסע פעיִקייטן זיינע. דאָס

לערנען האָט זיך אים זייער לייכט געגעבן. דער קאָפּ איז געווען אזוי שארף, אז צו זעקס יאָר האָט ער שוין אָנגעהויבן צו לערנען גמרא.

די גאַנצע שטאָט האָט מיט אים געקלינגען און ער האָט געקראָגן א נאָמען פון אן עילוי.

פרצעס פאָטער ר׳ יהודה איז געווען נים קיין רייכער מענטש. ער איז אָבער געווען א גרויסער למדן און האָט געוואָלט, אַז דער זון זיינער זאָל אויך קאָנען א סך לערנען.

אין שטאָט איז ר׳ יהודה געווען זייער אָנגענומען און באַליבט פאר זיין ארבעט לטובת הכלל. דער דאָזיקער ארבעט פלעגט ער זיך איבערגעבן בלב ונפש. שטענדיק פלעגט ער טראַכטן וועגן אָרימע און הונגעריקע, שטענדיק־זאָרגן וועגן קראַנקע און אומגליקלאַכע.

די ערשטע קינדעריאָרן האָט פרץ פאַרבראַכט ביי זיין זיידן ר׳ שלמהן. דער דאָזיקער ווידע־זיינער איז אַמאָל געווען א דאַנציקער סוחר און האָט געקבט מיט זיין ערלאַכקייט. א אינטערעסאַנטע געשיכטע דערציילט פרץ אליין וועגן אים אין זיינע „זכרונות."

„געווען אמאָל א דאַנציקער סוחר. פאַרציילט האָט מען, אַז איינמאָל איז ער אַרויסגעקומען, די כל זאָגט, מיטן בייטל... געווען איז עס פרייטיק. שבת נאָך הבדלה — צוזאַמענגערופן אַלע בעלי־חובות זיינע און געזאָגט:

— רבותי, איך בין געקומען אָן א גראָשן, נעמט אייך צו אַלץ, וואָס אין שטוב!

— „חנהלע, דערלאַנג! — האָט ער זיך געווענדעט צו דער באָבע, און די באָבע חנהלע האָט אויסגעטאָן די צירונג און געלייגט אויפן טיש, געעפנט די שאַנק מיט זילבער און גאָלד, אַריינגעבראַכט די חפצים פון אַנדער שטיבל... קיינער אָבער האָט נים גערירט...

די באָבע האָט איר קראָם געהאַט, האָט מען פון קראָם געלעבט און איינציקווייז די חובות באַצאָלט, ביז פראָצענס...

דער קליינער פרץ איז געווען זייער א לעבעדיק און רירעוודיק קינד. לאַנג איינזיצן אויף איין אָרט האָט ער בשום אופן נים

געקאָנט, כּסדר ער פּלעגט אַרומלויפן, כּסדר זיין פאַרשטיפּט. ער האָט קיינמאָל ניט גערוט און פּלעגט שטענדיק אָפּטאָן מעשׂים. כּדי ער זאָל ניט קאָנען ארומלויפן, פּלעגט מען ביי אים אָפטמאָל אויף א גאַנצע וואָך צונעמען די שטיוול... דאָס פּלעגט אָבער אויך ווייניק וואָס העלפן. ביי לייביטשן איז רעכט געווען אַרומצולויפן אין די שטעקשיך אויך. אָפטמאָל פּלעגט זיך אים גאָר פאַרגלוסטן וואַרפן די שטעקשיך אינדערהייך און קלעטערן נאָכער איפן דאַך פון צייטשטאָקיקן הויז אַרויף, אַראָפּצונעמען זיי, און דערוויל שוין אויך באַקוקן פון דער הייך די גאַנצע שטאָט. דער הייך איז געווען ענג פאַר אים. ער פּלעגט זיך קיין אָרט ניט געפינען. איינמאָל איז ער שיר אין א ברונים ניט אריינגעפאַלן. א נס וואָס א יידענע האָט אים אָפּגעהאַלטן. אמאָל האָט זיך אים גאָר פאַרוואָלט אָנכאַפּן א געלן הונט ביים עק...

פאַר דעם דאָזיקן שפּיצל האָט ער, פאַרשטייט זיך, פון דעם הונט זיך ניט געכאַרט. דער כּלב האָט זיך ארויסגעריסן פון זיינע הענט, איז אויף אים ארויפגעשפּרונגען מיט דער גאַנצער רציחה און געלאָזן אים א צייכן אויף א סך יאָרן...

פאַר די אַלע שטיפערייען און שפּיצלאַך פּלעגט קיינער לייבושלען א וואָרט ניט ריידן. אַלע האָבן אים זייער ליב געהאַט און מע פלעגט אים אַלץ מוחל זיין. איינמאָל נאָר האָט אים דער טאַטע א פּאַטש געגעבן. פאַרוואָס — דערציילט אונז פּרץ אַליין אין זיינע „זכרונות.“

„מאַכט זיך אַמאָל מיין יינגערן ברודערס ברית. קומען אָרימע לייט אויף לעקאַך און בראַנפן. פאַרוואַבלען זיי זיך אין מיטלשטוב. רעכטס — די מאַמע די קינפּעטאָרין, און דער שטוב לינקס — די באַלעבאַטישע געסט. איז געווען ביי אונז א סאַרווער, האָט ער פיינט געהאַט אָרימע לייט שינאת־מוות. טראָגט דער רשע פון דער מאַמעס שטוב ארויס, הויך איבערן קאָפּ א טאַץ מיט לעקאַך צו די באַלעבאַטים אַריין און איך זע ווי א קראַנק מיידל קוקט מיט פאַר־ברענטע אויגן צו דער טאַץ אַרויף... פלינק בין איך געווען, שפּרינג

אין אונטער, כאַפּ אַ שטיקל לעקאָך און דערלאַנג דעם בלאַסן מיידל...

דער טאַטע איז געשטאַנען אין טיר אין דער מאַמעס שטוב. דעם שפּרונג אינדערהייך האָט ער געזען, וואָס איך האָב מיטן לעקאָך אינדערנידער געטאָן — ניט. גייט ער צו און דערלאַנגט מיר אין באַק.

צומאָרגנס, מיר זיצן אַלע ביים טיש, פאַרקלאָגט ער מיך פאַר דער מאַמען:

— דער קאָמעדיאַנט עסט כלומרשט נישט קיין זיסע זאַכן און כאַפּט לעקאָך פון טאַץ...

קומט אַריין די דינסט און פאַרציילט, וואָס איך האָב מיטן לעקאָך געטאָן. זי האָט געזען... די מאַמע האָט די ברעמען אַראָפּגעלאָזן איבער די אויגן. דער טאַטע איז בלאַס געוואָרן און איז אין צעכייטן צימער אַריין...

צייט איך צום שטיפן און איך צו פאַרברענגען אויף דער פריי האָט דער יונגער פרץ בכלל געהאַט זייער ווייניק, ווייל גאַנצע טעג פלעגט ער זיין פאַרשפּאַרט אין דעם ענגן חדר.

אין יענער צייט זיינען נאָך ביי יידן קיין שולן, ווי מיר זעען דאָס היינט, ניט געווען. די עלטערן האָבן געהאַלטן, אַז וואָס מער צייט דאָס קינד וועט פאַרברענגען אין חדר, אַלץ מער וועט מען אים אָנשטאָפּן מיט תורה, אַלץ מער וועט ער קענען. אַז קינדער טאָרן ניט זיצן שטענדיק איינגעבויגן איבערן בוך, אַז יונגע קינדער דאַרפן האָבן פרייע צייט צום פאַרברענגען און צו שפּאַצירן — דאָס האָבן די אַמאָליקע עלטערן ניט פאַרשטאַנען, פון דעם האָבן די אַמאָליקע עלטערן ניט געוואָלט וויסן.

דעם יונגן פרצן האָט דער ענגער חדר זייער געשטיקט און געדריקט.

זיצנדיק איבערן תנך פלעגט זיך דער קינפטיקער פּאָעט אָפטמאָל פאַרטראַכטן און פאַרחלומען.

די פאַרשיידענע ביבלישע פּאָעטישע באַשרייבונגען פון דער נאַטור פלעגן אויפוועקן [illegible] בענקשאַפט. אין דער פייערפילנ־

דיקער יונגער נשמה פלעגט זיך פונאַנדערפלאַקערן אַ שטאַרקער חשק אַרויסרייסן זיך פון הדר, אַנטלויפן פון מאַרק, פון דער שטאָט... אַהין, אַהין, העט ווייט, הינטער דער שטאָט, צום וואַלד, צום טייך צו דער לאָנקע!... הינטער דער שטאָט איז אָבער אַ מורא אַרויסצוגיין.

די שטאָט זאַמאָשטש איז נאָך דאַן אַ פעסטונג געווען.

זייער ווייניק האָט פרץ אין די ערשטע יאָרן פון זיין קינדהייט די נאַטור געזען. ער איז שוין געווען אַ היפּשער בחור, האָט שוין גוט לערנען געקאָנט און נאָך אַלץ קיין וואַקסנדיקן גרעזל ניט געזען...

„איך בין געווען — דערציילט ער אונז — אַ קינד אַ יידישס אין אַ פעסטונג געבוירן, פון וואַלד און פעלד מיט מויערן און וואַלן אָפּגעגרעניצט, אויף טויערן פאַרמאַכט"...

ווי אַזוי די יידן האָבן זיך בכלל געפילט אין דער פעסטונג, מאָלט אונז פרץ אין זיין דערציילונג „משיחס צייטן".

„...דאָס שטעטל, וואו מיינע עלטערן האָבן געוואוינט, און איך האָב איבערגעלעבט מיינע קינדער־יאָרן, איז געווען אַ פעסטונג אַרומגעצוימט מיט גריבער, וואַסער, וואַלן און הויכע מויערן — אויף די מויערן זיינען געשטאַנען האַרמאַטן. און זעלנער מיט ביקסן האָבן זיי געהיט, מאַרשירנדיק, אויף און אָפּ. ערנסט און שווייגנדיק. קוים איז נאָר צוגעפאַלן די נאַכט, האָט מען אויפגעהויבן די אייזערנע בריק איבערן וואַסער, פאַרשלאָסן אַלע טויערן און אָפּגעריסן דאָס שטעטל פון דער רעשט וועלט ביז אינדערפרי. ביי יעדן פאַרמאַכטן טויער איז געשטאַנען אַ סאָלדאַט באַוואָפנט פון קאָפּ ביז פוס. ערשט נישט לאַנג, בייטאָג, זיינען מיר אַלע פריי געווען, מע האָט געמעגט גיין אַרויס און אַריין, נישט אָנגעפרעגט צוערשט ביים פּלאַץ־מאַיאָר; מע האָט זיך אויך געמאָגט באָדן אין טייך אונטער דער שטאָט, אַפילו זיך אויסציען אויף דער גרינער לאָנקע ביים טייך און קוקן אין הימל אַריין אָדער ווייט ערגעץ אין דער וועלט אַריין ווי איינער האָט געוואָלט. קיינער האָט גישט פאַר דעם קיין שלעכטס וואָרט גערעדט. נאָר ביינאַכט האָט מען געוואָלט עס זאָל זיין שטיל אין

שטעטל, מע זאָל זיך נישט אַרויס אין אַריינדרייען.

אַ גליק, פלעג איך דעמאָלט קלערן ביי מיר, וואָס מע לאָזט אונז כאָטש אַריין די לבנה...

און אַזוי לאַנג איך וועל לעבן, וועל איך נישט פאַרגעסן דעם „בין־השמשות" דאָס צופאַלן פון דער נאַכט. צוזאַמען מיט דעם אָוונט־לאַבן שאָטן פאַרשפּרייט זיך אַ שוידער איבער דעם גאַנצן שטעטל. מענטשן און הייזער ווערן פּלוצלינג ווי איינגעהויקערטע. מע ציט די בריק... די אייזערנע קייטן רייבן זיך אָן די אויסגעהייערע בלאָקן, דאָס אייזערנע קראַצן, די האַרטע אָפּגעריסענע טענער, פאָרן דורך די ביינער. דערנאָך פאַלט צו אַ טייער נאָך אַ טויער... יעדן אָוונט געשעט דאָס זעלבע, און דאָך ציטערן יעדעס מאָל די פיס אונטער דעם מענטש, אַ שטומפיקע מידקייט לייגט זיך אויף אַלע פּנימער, אַלע אויגן לעשן זיך אויס ווי ביי טויטע, די ברעמען פאַלן אַראָפּ ווי בלייערנע, דאָס האַרץ בלייבט שטיל, און מע אָטעמט קוים. דער־נאָך הייבט אָן דער פּאַטרול צו קורסירן אין די גאַסן. עס קלאַפּן די נאָכגעלאָזטע שווערדן אָן די גרויסע וואַסערשטיוול, די באַגנעטן בלישטשען און מע שרייט: „ווער — דאַ?" אויף דעם מוזמען ענט־פערן: „אַ היימישער, אַן איינגעזעסענער" איז נישטא. ווייס גאָט צו וואָס עס קאָן קומען. מאַנכע פלעגן זיך שוין בעסער פאַרמאַכן אונטער שלאָס און ריגל. זיי האָבן מורא זיך אַפילו אַרויסצודרייען אויף דער גאַס...

פרעצעס פאָטער האָט, ווי געזאָגט, געוואָלט, אַז דער זון זיינער זאָל קאָנען גוט לערנען, און ער האָט טאַקע גענומען פאַר אים די בעסטע מלמדים פון שטאָט. די אַמאָליקע מלמדים האָבן אָבער אַלע געלערנט אויפן אַלטן שטייגער. אַלע זיינען זיי געווען דאָס־רוב שלעכטע לערער. זיי האָבן ניט געוואוסט ווי אַזוי מע דאַרף צוגיין צום קינד, ווי אַזוי מע דאַרף זיך מיט אים באַגיין. דער אַמאָליקער רבי האָט געהאַלטן דעם קינד אין מורא. פאַר יעדער קלייניקייט פלעגט ער אים שלאָגן, שטענדיק געשטאַנען איבערן קינד מיטן

קאַנטשיק, געהאָלט אַריינהאַקן די תורה מיט גוואַלד. פאַר אזא באַציאונג האָבן די אמאָליקע מלמדים קיין ליבע פון די קינדער, פאַרשטייט זיך, ניט אַרויסגערופן. אין זיינע „זכרונות" דערמאָנט פרץ עטלאַכע מלמדים און געפינט פאַר קיינעם קיין גוט וואָרט ניט.

זייער גוט האָט פרץ פאַרבראַכט די צייט ביי איינעם א מלמד ר' פינהסל. דער דאָזיקער מלמד האָט געוואוינט אין דעם דאָרף שעבערשין, עטלאַכע ווייאָרסט הינטער זאַמאָשטש. דאָ האָט זיך פרץ צוערשט דערפילט פריי, דאָ האָט ער אָפּגעכאַפּט דעם אָטעם, דאָ האָט זיך דער קינפסטיקער פּאָעט באַגעגנט פּנים-אל-פּנים מיט דער נאַטור.

דער רבי פלעגט זייער אָפט אַוועקגיין פון דאָרף צוליב פאַרשידענע עסקים. פרץ פלעגט בלייבן אליין און ער פלעגט שוין טאָן, וואָס זיין הארץ פלעגט געלוסטן.

און אַז דער רבי פלעגט קומען, וואו פלעגט ער פרצן געפינען? — אונטער דער שטאָט, ביים וואַסער, אויף דער לאָנקע... ליגט אויסגעצויגן, און קוקט אין הימל אריין אָדער מיטן פּנים צום גראָז אָדער גאָר ביים ראַנד פון וואַסערמיל... בטבע איז פרץ געווען א קינד א לעבעדיקס, נאָר גאַנץ אָפט פלעגט ער זיך פאַרהאַלטן, זיך פאַרטיפן אין זיך. צום לערנען האָט דאָס אים אָבער ניט געשטערט. בשעת לערנען, פלעגט זיין געלערנס, מיט היץ, מיט א ברען.

אַ שטאַרקן איינדרוק האָבן געמאַכט אויף פרצן די דאָזיקע ווערטער פון זיין רבין ר' פינהס'ל:

„דער עיקר — איז דאָס לייענען, דאָס לערנען פאַר זיך, דאָס שאַרפן זיך אַליין דעם מוח. צום רבין דאַרף מען קומען מיט ספקות מיט שאלות..."

אין דעם דאָזיקן דאָרף, וואו ר' פינחסל האָט געוואוינט, איז געווען נאָך אַ בחורל אין פרצעס יאָרן. פרץ האָט זיך מיט אים באַפריינדעט און זיי פלעגן צוזאַמען לערנען.

— מיט פרייד — דערציילט פרץ — כאַפּ איך מיר אַראָפּ פיר פאַרטאָג פון געלעגער און לויף צום חבר...

אין יענער צייט האָבן די יידישע עלטערן זייערע קינדער אויסער די אַלטע הייליקע יידישע ספרים קיין אַנדערע וויסנשאַפטן ניט געלערנט. לערנען אַנדערע שפּראַכן אָדער אפילו לייענען די נייע וועלטלאַכע ספרים, וואָס זיינען דערמאָלט אַרויס אין דער העברעאישער שפּראַך, האָט מען גערעכנט פאַר אַן עבירה.

דאָס, האָט מען געמיינט, וועט די קינדער אָפּרייסן פון תורה און פון יידישקייט. די יידישע קינדער האָבן דעריבער אין יענער צייט מער ניט געוואוסט ווי פון דער יידישער וועלט. די גרויסע ברייטע אַרומיקע וועלט איז זיי געבליבן אינגאַנצן אומבאַקאַנט.

אַז פּרץ איז אַלט געוואָרן 12–13 יאָר, האָט ער שוין אָנגעהויבן צו פאַרשטיין, אַז די הייליקע ספרים אַליין קענען אים ניט באַפרידיקן.

די אַרומיקע וועלט הייבט אים אָן שטאַרק צו אינטערעסירן. ער זוכט אַן ענטפער אויף אַ סך פראַגן. ער האָט אָבער ניט מיט וועמען וועגן דעם צו ריידן, ביי וועמען צו קריגן די נויטיקע אָנווייזונגען. ער גייט איבער פון איין ספר צום אַנדערן און געפינט אַלץ ניט קיין באַפרידיגונג. נאָר אָט מאַכט זיך אַ גליקלאַכער צופאַל. ער קריגט אַ צוטריט צו אַ רייכער פּריוואַטער ביבליאָטעק און ס'עפנט זיך פאַר אים פּלוצלונג נאָר אַ נייע וועלט.

ער באַקומט דעם שליסל צו די וועלטלאַכע קענטעניש.

אַ שווערן אינעווייניקסטן קאַמף האָט פּרץ איבערגעלעבט, איידער ער האָט געפּועלט ביי זיך אָפּצוגעבן זיך אינגאַנצן די וועלטלאַכע קענטעניש. ער האָט ניט געשלאָפן קיין נעכט, איז גאַנצע טעג אַרומגעגאַנגען מיטן שליסל פון דער ביבליאָטעק און אַלץ ניט געקאָנט פּועלן ביי זיך צו גיין אַהין.

אָט ווי אַזוי פּרץ אַליין באַשרייבט דעם מאָמענט, ווען ער גייט צו דער ביבליאָטעק: „עס איז פרילינג־צייט. איך גיי איבער דער ברוקירטער גאַס צום גרינעם שלאָס און בלייב שטיין ביים קווערגעסל פאַרן שלאָס אין ווינקל, וואו דאָס הויז שטייט, דאָס הויז מיט דער פאַרמאַכטער ביבליאָטעק איבער בוידים. איך טרעט אַריבער די שוועל איבער געוואַלט. עטלאַכע טראָפּנס שווייס פּערלען

זיך איבערן שטערן. דאָס הויז איז אַ נייעס און האָט ליכטיקע טרעפּ. איך שטייג באַהאַרצט. אַ גוטער סימן — אַ ליכטיקער ייִעג־ און איך שטייג אין ליכט. איין שטאָק, אַ צווייטער — די פּלאַטפאָרם צום בוידים. דאָ לעשט זיך מיר דער טאָג אויס... איך זע עטוואָס אומרואיק. די הענט ציטערן אַביסל, דאָך דערטאַפּט זי די טיר, אין טיר — דעם שליסל־לאָך.

„פריִער אַרייַנקוקן!“. איך בייג צו אַן אויג — אַ חושך. קעגנ־איבער — אַ פאַרלאָדנט פענסטער פון אינעווייניק. אָבער דורכן לאָדנ־שפּאַלט רייסט זיך אַריין אַ זייל פון ציטעריקן זונענשטויב און שפּאַרט צו ביז צו אַ הויפן ביכער אויף דער פּאָדלאָגע. און איך דריי איבער דעם שליסל. אַ קריץ אין אַלטן שלאָס... דאָך — די טיר שוין אָפן. דעם לאָדן — האַסטיק אויפגעריסן. אַזוי פיל ביכער!... אַרום אויף אַלע פיר ווענט! צעוואָרפענע אונטער די פיס אויף דער פּאָדלאָגע... ראָמאַנען, וויסנשאַפטלעכע ביכער — אַלץ איז אויסגעמישט און צעוואָרפן.“

— איך וועל אַלץ לייענען און כסדר — בליצט דורך דאַן ביי פּרצן אַ געדאַנק. און ער נעמט זיך טאַקע מיט גרויס התמדה צו די אַלע ביכער, הייבט אָן צו שטודירן די וועלט־ליטעראַטור.

דאָ אין דער ביבליאָטעק געפינט פּרץ ביכער אַף פאַרשיידענע שפּראַכן: פּויליש, רוסיש דייטש, פראַנצויזיש. דאָס שטויסט אים צו לערנען די דאָזיקע אַלע שפּראַכן. ער ווענדעט זיך צו אייניקע לערער און מיט דער הילף פון זיי באַקומט ער אַ גרויסע וועלטלעכע בילדונג.

מיט ליטעראַרישער אַרבעט האָט זיך פּרץ אָנגעהויבן צו פאַר־נעמען בשעת ער איז שוין אַלט געווען איבער 20 יאָר. אין יאָר 1876 האָט ער אָפּגעדרוקט עטלעכע שירים אין העברעאיש. די ערשטע 10 יאָר פון זיין ליטעראַרישער טעטיקייט איז אים אָבער ניט געלונגען צו אַנטפּלעקן זיין גרויסן טאַלאַנט. אין יאָר 1886 דרוקט ער אָפּ אין העברעאיש „לידער פון דער צייט“. אין די דאָזיקע לי־דער טרעט ער אַרויס אַלס אַ הייסער אָנהענגער פון דער יידישער שפּראַך.

דאָ דאַרף מען צו אונזער שאַנדע דערמאָנען, אַז אין יענער צייט זיינען נאָך געווען אַ סך יידן, אַפילו געלערנטע, וואָס האָבן ניט געהאַלטן יידיש פאַר קיין שפּראַך.

פּרץ פאַרטיידיקט די יידישע שפּראַך. ער ווייזט אָן, אַז יידיש — דאָס איז דער לשון, וואָס האָט איינגעזאַפּט אין זיך דעם געוויין פון אונזערע עלטערן, דאָס ווי־געשריי פון די דורות, דעם גיפט און די ביטערקייט פון דער געשיכטע... די דימענטן און די בריליאַנטן, וואָס זיינען אין איר איינגעפאַסט — דאָס זיינען דאָך די ניט־אויסגעטריקנטע, די פאַרגליווערט־געוואָרענע יידישע טרערן...

ביז אַ פּאָר יאָר שפּעטער דרוקט אָפּ פּרץ זיין באַרימטע פּאָ־עמע „מאָניש", אין די דאָזיקע פּאָעמע מאַכט אים אַ נאָמען.

אין יאָר 1890 קריגט פּרץ אַ שטעלע אין דער וואַרשעווער יידישער גמינע און ער באַזעצט זיך אין וואַרשע. דאָ אין דער גרויסער יידישער שטאָט קריגט ער נאָך מערערע מעגלאַכקייטן צו אַנטוויקלען דעם גרויסן טאַלאַנט זיינעם. באַלד ווי ער קומט קיין וואַרשע הייבט ער אָן אַרויסצוגעבן צוזאַמען מיט זיין ליבן פריינד יעקב דינעזאָן אַ זשורנאַל „די יידישע ביבליאָטעק". דער דאָזיקער זשורנאַל שטעלט זיך פאַר אַ ציל צו בילדן דאָס פאָלק, צו פאַרשפּרייטן ליכט און וויסנשאַפט צווישן די פינסטערע יידישע מאַסן.

צו דער אַרבעט אין דער „יידישער ביבליאָטעק" ווי אויך אין די ווייטערדיקע זיינע אויסגאַבן ציט פּרץ צו אַ גאַנצע ריי יונגע טאַלאַנטפולע יידישע שרייבער.

אין משך פון די יאָרן 1894 און 1895 גיט פּרץ אַרויס אַ צווייטן זשורנאַל „יום־טוב־בלעטלאַך", וועלכער מאַכט אים נאָך אַ גרעסערן נאָמען.

אין די „יום־טוב־בלעטלאַך" דרוקט ער אָפּ אַ סך דערציילונגען, בילדער, שירים און פעליטאָנען. מיט אַ זעלטענעם טאַלאַנט מאָלט אונז פּרץ אָפּ אין זיינע דאַמאָלסדיקע ווערק דעם שרעקלעכן דלות און די ביטערע לאַגע פון דער דערדריקטער אומוויסנדער יידישער פאָלקסמאַסע.

מיט גרויס ליבשאַפט און מיט אַ טיפן רחמנות־געפיל זיינען אויך דורכגעדרונגען די ערציילונגען זיינע, וואו ער שילדערט אונז די לאַגע פון דער יידישער פרוי, וואָס האָט אין יענע צייטן געמוזט אַרויסטראָגן אויף אירע פּלייצעס דעם שווערן יאָך פון אויסהאַלטן די גאַנצע פאַמיליע.

די „יום־טוב־בלעטלאך” זיינען גיך געוואָרן זייער פּאָפּולער און האָבן זיך פאַרשפּרייט צווישן דער אינטעליגענץ און צווישן די אַרבעטער. אין פאַרשיידענע שטעט האָבן זיך געבילדעט גרופּעס סטו־דענטן, גימנאַזיסטן און אַרבעטער, וואָס פלעגן זיך פון צייט צו צייט פאַרזאַמלען כדי צו לייענען פּרצן און צו שמועסן וועגן זיינע ווערק.

און נים נאָר אַלס שריפטשטעלער ווערט פּרץ מיט דער צייט באַוואוסט ביי יידן. ביסלאַכווייז הייבט ער אָן צו ווערן פּאָפּולער אויף דער יידישער גאַס אויך אַלס כלל־טוער. ער נעמט זייער אָן אַקטיוון אָנטייל אין פאַרשיידענע געזעלשאַפטן, טרעט אַרויס אויף פאַרזאַמלונגען, האַלט פאַרשיידענע פּאָרטראָגן אין וואַרשע ווי אויך אין אַנדערע שטעט פון פוילן און רוסלאַנד.

אין יאָר 1901 ווערט געפייערט אין וואַרשע דער 25 יאָריקער יובילי פון זיין ליטעראַרישער טעטיקייט. דער דאָזיקער יובילי איז אַגב אויך דער ערשטער ריכטיקער יובילי פון אַ יידישן שרייבער, די ערשטע קרעפטיקע דעמאָנסטראַציע פאַר יידיש ווי אַ פאָלקסשפּראַך מיט אַ באַדייטנדער ליטעראַרישער צוקונפט.

דאַן גייט אויך אַרויס די ערשטע זאַמלונג פון פּרצעס שריפטן.

פּרצעס סאַלאָנט האַלט אין איין בליען, ניט קוקנדיק אויף די 25 יאָר אַרבעט, איז ער נאָך פריש און מונטער, פול מיט לעבן, מיט מוט און מיט ענערגיע וואָס ווייטער שאַפט ער אַלץ שטאַרקערע זאַכן. ער שרייבט אָן די באַרימטע חסידישע מעשהלאַך; ער שאַפט (אין די יאָרן 1903 און 1904) די שענסטע און די גרעסטע

ווערק אין דער גאַנצער יידישער ליטעראַטור — די „פאָלקסטימלאַכע געשיכטן".

וואָס עלטער פרץ איז געוואָרן אין יאָרן, אַלץ ייִנגער און זאַפטיקער און בליענדער איז געוואָרן זיין טאַלאַנט. אַלץ פילפאַרביקער האָט זיך אַנטוויקלט זיין שאַפונגס־קראַפט, אַלץ העכער און העכער האָט ער געשטיגן...

„פרץ — זאָגט אונדז עדות זיין פריינד ש. אַנסקי — האָט בעהאַט אין זיך אַ לעבעדיקן קוואַל פון שאַפונג, וואָס האָט אָן אויפהער שטאַרק און שטורמיש געשלאָגן. פרץ האָט ניט געוואוסט פון מידקייט, ער איז געווען שטענדיק אין באַוועגונג, שטענדיק געאַרבעט, געשאַפן, שטענדיק געזוכט, געפאָרשט און געריסן זיך אַלץ העכער און העכער, שטענדיק דורשט געפרווט נייע וועגן.

... מיט זיינע פינקלדיקע וואונדערבאַר־קלוגע אויגן, מיט זיינע בליענדיקע און בלאַנקענדיקע ווערטער האָט פרץ ביי מיר שטענדיק אַרויסגערופן די פאָרשטעלונג פון אַ גרויסן טייערן פילפאַרביק גע־שליפענעם בריליאַנט: ווי אַ בריליאַנט האָט ער געפינקלט מיט יעדן געשליפענעם קאַנט. ווי אַ בריליאַנט איז ער געווען שטאַרק אין זיינע מיינונגען און אויך ווי אַ בריליאַנט האָט ער אַן אַנדערש מאָל שאַרף געשניטן די יונגע, וואָס זיינען געשטאַנען אויף דעם וועג צו זיין הויכן ציל..."

דער ציל דאָס איז געווען שאַפן די נייע יידישע ליטעראַטור. פרץ אַרבעט אַליין אַ סך. ער גיט אויך צו אַנדערע שרייבער מוט צו אַרבעטן. פרצעס הויז ווערט דער צענטער פון דער יידישער ליטעראַטור און פון די יידישע ליטעראַטן. פרץ ווערט זייער פירער, זייער וועג־ווייזער, זייער קאָפּ.

ביי אים אין שטוב פאַרזאַמלען זיך אַלע שבת. דאָ ווערן געלייענט זייערע ווערק, דאָ לייענט אויך פרץ פאַר זיינע נייע ווערק. און אין די שטראַלן פון זיין ליכטיקן געשטאַלט פילן זיך אַלע אַזוי וואַרעם, אַזוי הימלאַך... זייער אַ סך צייט און קרעפטן גיט ער אָפּ די יונגע שרייבער. „פרץ — דערציילט אונדז אַנסקי — האָט

אויפגעצויגן און אויסגעהאָדעוועט גאַנצע דורות מיט ליטעראַטן. כמעט די אַלע, וואָס האָבן איצט אַ נאָמען אין דער יידישער ליטעראַטור, זיינען דורכגעגאַנגען זיין שול, געפינען זיך אונטער זיין השפעה".

און די יידישע ליטעראַטור הייבט אָן צו וואַקסן און צו בליען.

נאָר מיטאַמאָל ברעכט אויס די שרעקלעכע וועלט־מלחמה. זי טראָגט אַריין אַ גוואַלדיקן חורבן אין דעם לעבן פון אַלע פעלקער און לענדער. זי מאַכט אַ תל פון אַלץ, וואָס איז געווען הייליק און טייער־ זי רויבט אַוועק די יינגסטע, די ליבסטע, די שענסטע, די בעסטע... זי האָט אויך אַוועקגערויבט פון אונז פרצן...

„אַ שרעקלעכע ענדערונג—דערציילט אונז אַנסקי—איז פאָרגעקומען מיט פרצן זייט די מלחמה האָט זיך אָנגעהויבן. (אַנסקי האָט באַזוכט פרצן אין די ערשטע חדשים פון דער מלחמה). די שרעקלעכע קאַטאַסטראָפע האָט מיטאַמאָל אָפּגעשוואַכט פרצעס כוחות, זיין געזונט, האָט אים צעבראָכן... ער איז געווען ־ שטענדיק מיד, פאַרמאַטערט... די צייט איז געווען אַ שרעקלעכע. וואַרשע האָט נאָר־וואָס איבערגעלעבט דעם שטורמישן אָנקומען פון די דייטשן. מע האָט זיך געריכט אויף אַ נייעם נאָך אַ שטאַרקערן אָנפאַל. אין וואַרשע האָבן זיך דייטלאַך געהערט די ווייטע דונערן, די קאַנאָנען־שיסעריי. איבער דער שטאָט זיינען געפלויגן אַעראָפּלאַנען, וואָס האָבן געוואָרפן באָמבעס, די שטאָט איז פול געווען מיט מיליטער.

יעדן טאָג פלעגן אָנקומען הונדערטער און טויזנטער אַנטלאָפענע, אַרויסגעיאָגטע. זיי פלעגן אָנקומען צופוס, נאַקעטע, באָרוויסע הונגעריקע, פאַרפראָרענע, דערשראָקענע און הילפלאָזע"... טויזנטער יידן ווערן פאַרטריבן פון זייערע אַלטגעזעסענע הייזער. וואַרשע ווערט פול מיט די אומגליקלאַכע היימלאָזע, דערוואַקסענע און קליינע קינדער.

די לאַגע פון די היימלאָזע מאַכט אויף פרצן דעם שטאַרקסטן

איינדרוק. טאָג־טעגלאַך קומט אים אויס צו זען ווי קליינע קינדער און אַלטע לייט וואַלגערן זיך אויף דרערד אויפן הויף פון דער גמינע...
דאָס בילד איז אַזוי שרעקלאַך — באַקלאָגט ער זיך דאַן פאַר אַ פריינד — אַז אַ יידיש האַרץ מוז דערפון פּלאַצן...״
פּרץ גיט אַוועק אַלע זיינע מתנות, וואָס ער האָט באַקומען אַלס יובילאַר, כדי צו שאַפן פאַר די אומגליקלאַכע הילף. ער קומט אָפט אַליין אַריין צו זיי, פאַרברענגט מיט זיי, פאַרזאָרגט מיט טרייסט־הערטער אויף וויפל ס׳איז נאָר מעגלאַך צו לינדערן זייערע חייסורים. באַזונדערס גיט ער זיך אָפּ מיט די קליינע קינדער. מיט זיי פאַרברענגט ער שעהנלאַנג. ער זינגט מיט זיי, שפילט זיך מיט זיי, דערציילט זיי מעשהלאַך... לויט זיין איניציאַטיוו גרינדעט זיך אין וואַרשע די ערשטע קינדערהיים פאַר די היימלאָזע.
די נייע יידישע שול הייבט זיך נאָך דאַן אָן צו בויען, — עס פעלן נאָך די נויטיקע ביכער. עס זיינען נאָך ניטאָ קיין לידער־זאַמלונגען פאַר קינדער. פּרץ נעמט זיך אַליין צו דער אַרבעט און הייבט אָן צו שאַפן אַזאַ מין לידער־זאַמלונג. און ביי דער דאָזיקער אַרבעט פאַלט אַרויס ביי אים אויף אייביק די פען פון דער האַנט...
און דאָס גרויסע האַרץ האָט געפּלאַצט... פּלוצלונג — דערציילן זיינע נאָענטע — איבעריסן דער אַרבעט. ער האָט זיך אויף אַ רגע אויפגעהויבן פון בענקל און איז געפאַלן טויט פון אַ האַרץ־שלאָג.
דאָס איז געווען שבת חול־המועד פּסח (יט ניסן) תרעה (1915) 8 אַזייגער אינדערפרי...

שטילער, שטילער,

דאַנקען וויל ער...

דאָס זיינען געווען די לעצטע ווערטער פון דעם ליד, וואָס פּרץ האָט געשריבן פאַר די יידישע קינדער.

פינף יאָר זײַנען שוין פאַרלאָפן צײַט דער גרויסער פּרץ איז אַוועק פון דער וועלט. ניט קיין געוויינטלאַכע יאָרן זײַנען דאָס געווען — יאָרן פון מילחמות, איבערקערעניש, צרות, גזרות, מגפות, פּאָגראָמען...

אַ סך אַ סך האָבן מיר איבערגעלעבט פאַר די עטלאַכע יאָר.

פיל יאָרן דאַרפן נאָך אַריבער, איידער מיר וועלן קומען צו זיך, איידער מיר וועלן זײַן בכוח ווי געהעריק אָפּצושאַצן אונזער גרויסן דיכטער יצחק לייבוש פּרץ.

אָבער אפילו אין די ערגסטע צײַטן איז די ליכטיקע געשטאַלט זײַנע שטענדיק געשטאַנען פאַר אונזערע אויגן. ער איז געווען אונזער לערער. ער האָט אונז געשילדערט אונזער לעבן, געלערנט און געוויזן ווי אַזוי מיר דאַרפן לעבן.

ער האָט אונז געשטראָפט, אָבער אין דער זעלבער צײַט אויך געטרייסט, געגעבן מוט און האָפענונג.

פּרץ האָט געפילט, אַז די שלעכטע צײַטן קענען לאַנג ניט דויערן. ער האָט געזען, אַז די בעסערע צײַטן זײַנען שוין נאָענט און ער האָט געזונגען:

„נישט ווייט איז שוין דער פרילינג
עס וועלן שמעטערלינגען שפרינגען,
נייע נעסטן, נייע פייגלען
וועלן נייע לידער זינגען!

די קעלט וועט זײַן פאַרשיאָגן
און די וואָלקנס אויך צעריבן,
בלאָ וועט ווייטער זײַן דער הימל
נייע שטערן, נייע זונען!...

נייע רויזן, נייע בלומען
וועקס דעם פרילינגס זיסער הויך.
עס וועט בליִען, שמעקן, זינגען,
און אויף אונזער הויפל אויך!...

פרץ איז געווען דער נביא פון אונזער צייט.

אין זיינע ווערק געפינען מיר אנווייזונגען, ווי אזוי דאס לעבן וועט שפעטער אויסזען. מיט זיין נביאיש-אדלערישן בליק האט ער אריינגעקוקט אין די שפעטערדיקע צייטן, אין די ווייטערדיקע דורות... דאס איצטיקע ארימיקע לעבן באפרידיקט נישט דעם גרויסן דיכטער. פרץ חלומט וועגן אן אנדער דור, א דור וואס וועט האבן אנדערע שטרעבונגען, העכערע פארלאנגען, א דור מיט פליגעלאך...

משיח מוז קומען — דערציילט ער אונז אין זיין ווערק „משיחס צייטן".

און אט ווי אזוי דאס וועט פארקומען: „פריער וועלן זיין שרעקלעכע מלחמות איבער פאלשע משיחן, די מענטשן וועלן זיך ארומרייסן ווי ווילדע חיות, די ערד וועט אנגעזאפט ווערן מיט בלוט. טייכן בלוט וועלן פליסן פון מזרח קיין מערב און פון דרום קיין צפון. אלע חיות, בהמות וועלן טרינקען מענטשן-בלוט. אלע פעלדער, אלע גערטנער, אלע טראקטן און אלע וועגן וועלן פארגאסן ווערן מיט בלוט; און אין מיטן דער צייט פון בלוטיקן מבול וועט זיך ערשט באווייזן דער אמתער משיח, דער רעכטער...

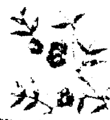
יעדער וועט אים דערקענען. עס וועט קיינער נישט האבן קיין ספק. ער וועט זיין משיח מיט יעדער מינע, מיט יעדן ווארט, מיט יעדן בליק. ער וועט נישט האבן קיין חילות, ער וועט נישט רייטן אויף קיין פערד, און א שווערד וועט אים נישט הענגען אויף די לענדן. פליגל וועט ער האבן... משיח וועט האבן פליגל און אלע וועלן דערנאך באקומען פליגל. עס וועט זיין אזוי: פליצלונג וועט געבארן ווערן א קינד מיט פליגל, דערנאך — א צווייטס, א דריטס און אזוי וועט עס שוין גיין כסדר...

פריער וועלן זיך די מענטשן דערשרעקן, דערנאך וועט מען זיך צוגעוויינען, ביז עס וועט ארויסקומען א גאנץ דור מיט פליגל; א דור, וואס וועט זיך נישט מער וועלן וואלגערן אין דער בלאטע און וועט זיך נישט מער רייסן איבער א פרנסה-ווערימל"...

דער ליבער גוטער יצחק לייבוש פרץ איז מער נישטאָ!..

די טרויעריקע בשורה האָט מיט 5 יאָר צוריק פרצעס טרייער
פריינד יעקב דינעזאָן (וועלכן דער טויט האָט שוין אויך פון אונז
אַרויסגעריסן) אָנגעזאָגט די יידישע קינדער און האָט זיך אין
זיי געטרייסט מיט די דאָזיקע ווערטער:
„געשטאָרבן? ניין! אזא מענטש שטאַרבט נישט. אייביק בלייבט
זיין אָנדענקען אין די ליכטיקע געדאַנקען, וואָס שיינען אַרויס
די שטערן אין הימל דורך די בלעטער און שורות פון די פיל שריפטן
און ביכער, וואָס ער האָט אזוי נישט מיד ייערנדיק נאָכאַנאַנד גע-
שריבן. און לעבט יצחק לייבוש פרץ נישט מער מיט אונז, לעבט
ער און מוז לעבן נאָך שטאַרקער אין אונז."
און לעבן זאָל ער, דער גרויסער, ליכטיקער יצחק לייבוש פרץ, אין
אייך ליבע יידישע קינדערלאַך!"... פאַר אייך, קינדער, איז נאָך פרץ
נישט פאַרשטענדלאַך. נאָר געציילטע זאַכן האָט ער פאַר קינדער גע-
שריבן. פרצעס ווערק זיינען פאַר גרויסע. כדי צו פאַרשטיין פרצן,
מוז מען קענען דאָס לעבן, מוז מען א סך לערנען. שפּעטער ערשט,
אַז איר וועט עלטער ווערן, די וועלט און דאָס לעבן אין איר בעסער
פאַרשטיין און דערקענען, וועט איר אויך אים, פרצן, טיפער פאַרשטיין!
און דאַן — וועט איר געוויס זיין אָנדענקען נאָך מער ליבן
און נאָך מער אַכטן, ווי איצט.

ב. באַכטאָמסקי.

יצחק לייבוש פרץ און די קינדער.*)

פרץ האָט פון שטענדיק אָן זייער ליב געהאט קליינע קינדער. די באזונדערע ליבע צו קינדער האָט זיך נאָך ביי אים ארויסגעוויזן אין די מיטעלע 70-קער יאָרן פון'ם פאַריקן יאָרהונ-דערט, בעת ער האָט געאַרבעט און זאמאָשטש און זיך באשעפטיקט מיט אדוואָקאטור. באזונדערס פלעגט אים פארשאפן גרויס עגמת-נפש דאָס, וואָס אין די לאנגע זומערדיקע טעג, אין די גרעסטע היצן, האָט מען קליינע ברעקלאך קינדער איינגעפרעסט צוזאמען ווי הערינג אין דער ענגער שטיקער תלמוד-תורה, וואו מ'מאטערט זיי און מ'ציט ביי זיי ארויס די נשמה ביז א שטיק אין אָוונט מיט ניט מער ווי צוגעפאסטע חידושי-תורה. „ביים הארץ פלעגט מיר באַגאַנגען ווערן מיט בלוט — האָט מיר פרץ אמאָל דערציילט — זעענדיק ווי די שטעטלדיקע שקצים לויפן ארום גאנצע טעג בהרחבהדיק אויפן פרייען פעלד, זאפן אין זיך איין מיט דער פולער ברוסט די פרישע זומער-לופט און שעפן זיך אָן מיט פולן געזונט פון גאָטס-נאטור, בעת זייערע יידישע חברים זיצן נעבאך און שוויצן אין דער פארשטיקטער הדרדיקער און תלמוד-תורה לופט, און בלייבן זיצן אָן כוחות". און פרץ האָט ניט אויפגעהערט צו טראַכטן ווי און אויף וואָס-פאר אן אופן אביסל לייכטער צו מאכן דעם דאָזיקן עלנט פון די יידישע קינדער, און איז צום סוף גע-פאַלן אויף אַן המצאה.

דריי מאָל אין יאָר פלעגט פרץ אויסקומען צו פאָרן צוליב זיינע אדוואָקאטישע אינטערעסן אין דעם גמינעם סוד, וועלכער האָט זיך געפונען אין א דאָרף, א ווייאָרסט 30 פון זאמאָשטש. איז שוין ביי פרצן געוואָרן כמעט ווי א מינהג צוצופאָרן זומער-צייט איינמאָל צו דער תלמוד-תורה, אויסקלייבן דאָרטן פון די

*) אַרויסגענומען מיט דער ערלויבעניש פון מחבר פון —„ווילנער זאמלבוך" באנד I.

תלמידים אַ ייִנגעלע און נעמען אים מיט זיך אין דאָרף אַריין. פֿאַרנדיק פֿלעגט זיך פּרץ אונטערהאַלטן מיטן ייִנגעלע איבער קינ-דערשן שטייגער, פֿאַראינטערעסירן אים מיט דער אַרומיקער נאַטור, אויפֿמערקזאַם מאַכן אים אויף דעם און אויף יענעם, דערקלערן אים די און יענע דערשיינונג. אָנקומענדיק אין דאָרף, פֿלעגט פּרץ די ערשטע זאַך אַריינפֿירן דעם ייִנגעלע צום ייִדישן פּאַכטער און הייסן אים געבן אַ פּאָר גלאָז פֿרישע מילך, אָט ערשט פֿון דער בהמה, מיט אַ גוטן זאַטן פֿרישטיק. דערנאָך אַריינגעפֿירט אים אין וואַלד, איבערגעלאָזן אים דאָרטן אונטער דער השגחה פֿונעם פּאַכטערס קינדער, און אַליין אַוועק אין סוד. אָפּגעפּטרט דעם סוד, האָט זיך פּרץ ווידער גענומען צום ייִנגל, דערקוויקט אַביסל זיין יונג הערצל און הייסער אַריינגעפֿירט אים אַליין אין וואַלד, צוגעוויזן אים אויף יעדן בלימעלע, אויף יעדן גרעזעלע, און אַזוי אַ פּאָר שעה נאָכ-אַנאַנד. דאָס ייִנגעלע פֿלעגט צוריק קומען אין שטאָט ווי אַ באַ-כּישופֿטער, און פֿלעגט ניט אויפֿהערן צו דערציילן נאָכאַנאַנד מיט גרויס התלהבות זיינע איינדרוקן אין פֿעלד און אין וואַלד און באַ-וואונדערס פֿונעם פֿעטער יצחק ליבושעס זיסינקע מעשהלאַך... זיינע חברים, די תּלמוד-תּורהניקעס, פֿלעגן שוין יעדערער ייִארטן אויך זיין „אָפּטערעד" מיט דער ברענענדיקסטער אומגעדולד, און ווי פּרץ פֿלעגט נאָר אַריינקומען, פֿלעגט די גאַנצע מאַסע יונגינקע, קליינינקע מיילכעלאַך אויסשרייען מיטאַמאָל: „מיך, מיך נעמט מיך"...

די אָנפֿירער פֿון דער זאַמאָשטשער תּלמוד-תּורה האָט אָבער די גאַנצע מעשה ניט געשמעקט. גלאַט מע נעמט אָרימע קינדער און מע מאַכט זיי צולאָזן! מע מאַכט זיי פּשוט ווילד! ווי קומען תּלמוד-תּורה-קינדער צו לופֿט כּמופֿט!! ווי קומען דאָס תּלמוד-תּורה-קינדער אַרומשפּאַצירן? מ'זאָל זיי אַזוי נאָכגעבן, ווער ווייס וואָס עס קען נאָך פֿון זיי אויסוואַקסן... און ביי די גבאים פֿון דער זאַמאָשטשער תּלמוד-תּורה איז געבליבן בהסכם-אחד, אַז מע מוז זען מאַכן אַן עק צו דער לופֿט מיט דער אַרומשפּאַצירעניש. קיינער פֿון זיי האָט אָבער פּרצן ניט געקענט מעיז זיין, דער עולם האָט

געהאַט רעספּעקט פאַר אים... האָט מען אָנגעפּסטרויעט די מלמדים, אַז זיי זאָלן זען זוכן אין געפינען אַ דרך ווי פּטור צו ווערן פון פרצופס „לופּט", מיט פרצופס „אַרומשפּאַצירעניש".

איינמאָל, זייגער צען אינדערפרי — דאָס איז געווען אין זייער אַ הייסן זומער־טאָג — איז פּרץ צוגעפאָרן מיט זיין בריטש־קעלע, ווי זיין שטייגער איז, צו דער תלמוד־תורה. אַריינגייענדיק אינעווייניק, האָט פּרץ געפינען די קליינינקע עפּהלאַך זיצנדיק און שוויצנדיק, מחילה, ווי אין באָד אויפן פּאָל און אַלע שרייען ווי אין אַ מאַנהויז און אַלע קוקן מיט רחמנות־פּנימלאַך אויפן געלן רבין, וועלכער זיצט אָן אַ קאַפּאָטע און מיט אַ הילן האָריקן בוזים, און איז כולו — גרימצאָרן. ווי די קינדער האָבן נאָר דערזען פּרץ'ן, איז תיכף צווישן זיי געוואָרן דער געווייניטלאַכער ליאַרים מיטן געפילדער: „נעמט מיך! מיך! מיך!"

און פּרץ שטייט און שמייכלט זיך און באַטראַכט די קינדערלאַך מיט זיינע ווייכע, זיסע ווערטער: „איינציקינקע, איינציקינקע, קינדערלאַך, מיין וועגעלע איז, ווי איר זעט, אַ גאַנץ קליינינקער, אַלע מיט אַמאָל קענען ניט פאָרן... היינט נעם איך אָט דעם!" און רעדנדיק האָט פּרץ אָנגעווייזן מיטן פינגער אויף אַ קליינינקן אויסגעמאָגערטן ווי אַ שניי בלאַסינקן יינגעלע מיט צוויי גרויסע קאַרשן־אויגן, וועלכער איז געזעסן אָן אַ זייט אין אַ ווינקל.

דער מלמד, וועלכער האָט שוין געהאַט וועגן דעם אַ פאַרטיקע אינסטרוקציע פון די גבאָים, איז די ערשטע מינוט געווען צעטומלט געוואָרן. ער האָט ניט געוואוסט וואָס פאַר אַ טאָן ער זאָל דאָ כאַפּן. ער האָט אָבער באַלד אָנגעגורט די לענדן און געזאָגט:

— הערט נאָר, ר' יצחק לייבוש! דאָס גייט ניט...

— וואָס הייסט? — האָט פּרץ געפרעגט שטאַרק פאַרוואונדערט.

— עס הייסט: איר נעמט אויף זיך אַ שווערע עבירה.

— וואָסער עבירה?

— איר ברענגט קליינע קינדער צו ביטול־תורה.

דאָ איז פּרץ אַריין מיטן מלמד אין אַ וויכוח. ס'האָט אָבער

ניט געהאָלפן: דער מלמד איז געבליבן ביי דאָס זייניקע. צום סוף האָט פרץ א זאָג געטאָן:

— ווייסט איר וואָס? איך האָב א פלאַן, אַז דאָס יינגעלע זאָל זיך מיט מיר דורכפאָרן, און זאָל דאָך ניט קומען צו ביטול תורה.

— אַ פלאַן? ווי אזוי? — האָט דער מלמד געפרעגט גאַנץ געשטוינט? — ווי איז דאָס דען געמאָלט, אז מע זאָל א טאָג א יאָר ניט לערנען און ניט מבטל זיין פון תורה?

— די זאַך איז גאַנץ פשוט — האָט פרץ געענטפערט, און געווענדעט זיך בעת־מעשה צו דעם יינגעלע מיט די קאַרשן־אויגן:

— זאָג מיר, מיין ליבינקער, וואָס לערנט איר דאָ היינט?

— רש״י!

— ווייסט איר וואָס? — האָט פרץ געזאָגט צום רבין — אָט איך נעם זיך אָן איינצוחזרן מיט דעם יינגל די שטיקל רש״י.

— וואָס רעדט איר, ר׳ יצחק לייבוש, ווי קומט דאָס צו אייך? א מלמד זייט איר?

— אָט קוקט און שווייגט — האָט פרץ געזאָגט — מאָרגן אינ־דערפרי, אַז דאָס יינגל וועט צו אייך קומען, וועט ער זיין קלאָר אין די רש״י ווי א וואַסער.

און פרץ האָט דאָס יינגעלע מיט די קאַרשן־אויגן אָנגענומען פאַרן האַנט, און אַרויס מיט אים אויף דער גאַס צו דער בריטשקע.

און דער מלמד האָט נאָכגעשריען נאָכן יינגל:

— געדענק, דו זאָלסט מאָרגן קומען צו גיין מיט דער פאַרטיקער רש״י! ווען ניט...

ווי נאָר די בריטשקעלע איז אַרויס אונטערן שטאָט און איז אַריין אין דעם ים פון תבואה־זאַנגען, וועלכע האָבן זיך הויך דער־הויבן פון ביידע זייטן וועג, האָט זיך פרץ פונאַנדערגערעדט מיטן יינגעלע און האָט אים גענומען דערציילן א גאַנצן סיפור־המעשה מיט א וואונדער־שיינע בת־מלכה, וואָס האָט געהאַט לאַנגע גאָלדענע צעפּ מיט טיפע בלויע אויגן און האָט געוואוינט אין אַ גלעזערנעם שלאָס אויף אַ שפּיץ באַרג און האָט געזאָגט שירה מיט די פייגע־

לאַך, א. א. וו. און דאָס יינגעלע הערט זיך צו אויפמערקזאַם, שלינגט די ווערטער, און קוועלט זיך אָן פון נחת. און פּרץ הייסט אָפּשטעלן די בריטשקעלע, גייט אַראָפּ מיטן יינגעלע אין וואַלד אַריין, זעצט זיך מיט אים אַוועק אויפן גראָז, גיט איבערבייסן, און הייסט אים דערנאָך שפּרינגען, טאַנצן, און שפּרינגט מיט אים מיט, און טאַנצט מיט אים מיט... און מ'שטייט אויף און מ'פאָרט ווייטער ביז אין דאָרף אַריין. דער פאַקטער ווייס, אַז דינסטיק האָט ער פאַר אַ גאַסט פּרץ מיט אַ יינגעלע, און עס שטייט שוין אַ פאַרטיקער פּריטשיק, און דעם פאַקטערס מיידעלע שטייט און קוקט שוין אויס מיט אומגעדולד דעם חבר, וואָס דאַרף קומען פון שטאָט און שפּילן זיך מיט איר אין פערדלאַך... פּרץ האָט זיך אָפּגעפּאַרמיקט אין סוד, קומט צוריק, נעמט צוריק דאָס יינגעלע מיט דעם מיידעלע און גייט מיט זיי אַוועק אין וואַלד אַריין, און לאָזט זיך מיט זיי שטיפן, קונדסעווען, הייסט זיך דעם יינגעלע ראַנגלען מיט דעם מיידעלע, זען ווער עס איז שטאַרקער... און שטאַרקער איז דאָס מיידעלע. ניט אומזיסט: אַ פאַקטערס אַ טאָכטער, דערצויגן אויף מילך און אויף פּוטער און אויף פרישע וואַלד-לופט. אָפּגעפּטרט דאָס שפּילן, און מע פאָרט אַהיים, אין שטאָט אַריין. פאָרנדיק באַרימט זיך דאָס יינגעלע, אַז זיין קליין שוועסטערל לייגט ער אַוועק צען מאָל אַ טאָג מיטן קלייניקן פינגערל, און די איז עפּעס אַזאַ גיבורטע מיט רויטע באַקן... און פּרץ טרייסט דאָס יינגעלע, גלעט אים זיינע שטרויענע בעקלאַך, און איז אים מבטיח, אַז ער וועט נאָך אַמאָל אויך ווערן שטאַרק... און מ'פאָרט ווייטער. פּלוצים באַמערקט פּרץ, אַז דאָס יינגעלע האָט אַראָפּגעלאָזן דאָס נעזל און איז עפּעס אומעטיק געוואָרן. באַלד האָט ער זיך טאַקע פונאַנדערגעכליפּעט אויפן קול.

— וואָס איז דיר, יינגעלע? וואָס וויינסטו?

און דאָס יינגעלע האָט געענטפערט וויינענדיק:

— איך האָב פאַרגעסן... דערמאָנען אייך... וועגן דער רש״י...

— אי, טאַקע דו ביסט גערעכט! — האָט זיך פּרץ אַ כאַפּ

געסאַן — גיכער, גיכער לאָמיר זיך נעמען צו די רש"י ...
— וואָס טוט מע, — האָט דאָס יינגעלע קוים אַרויסגערעדט —
אין האָב פאַרגעסן מיטצונעמען דעם חומש ...
— מ'דאַרף ניט, כ'ען דאַרף ניט! — האָט אים פּרץ געטרייסט —
איך ווייס אויף אויסווייניק, אָט הער זיך איין ...
און פּרץ האָט אים אָפּגעזאָגט אַ פריער דעם פּסוק חומש,
דערנאָך די רש"י מיט דעם גאַנצן אויסטייטש, אין דעם קליינעם
תּלמידל איז דאָס עפּעס אַלץ אויסגעקומען אַזוי גרינג, אַזוי לייכט
פאַרשטענדלאַך, עפּעס גאָר ניט אַזוי ווי אין תּלמוד-תּורה, און
באַלד האָט ער דאָס שוין אַריינגענומען אין קאָפּ, און איבערגעזאָגט
פּרצן אויסווייניק וואָרט ביי וואָרט.
— איצטער האָסטו שוין יינגעלע, האָט פּרץ געזאָגט, פאַר
דיין רבין גאָר ניט וואָס מורא צו האָבן ...

ב. ל. ציטראָן.

רעגן.

קינדערלאַך, אוי, קינדערלאַך!
אַ רעגנדל גאָר וואונדערלאַך,
שמעקענדיקע טראָפּעלאַך!
אַ רעגנדל איז נאָטם געגאַנגען,
קומט אַרויס און טאַנצט אַ ראָד!
מיט בלויזע פיס און קעפּעלאַך!

גאָרניט קלערן, גאָרניט פרעגן,
קינדער וואַקסן אויפן רעגן,
ווי די בלומען, ווי די זאַנגען!
נאַקעטע קעפּלאַך, נאַקעטע פיס,
וואַקסט פון יעדן קינד אַ ריז
ביזן הימל צו דערלאַנגען.

י. ל. פּרץ.

[illegible]

אזוי ווי אין אלע יידישע שטעט און שטעטלאך אין גאליציע, איז אויך געווען אין דער קהילה, וואו מיינע עלטערן האָבן געוואוינט, א משוגענער.

אָבוואָל דער אָרעמער משוגענער האָט קיינעם נישט גערעט קיין שלעכטס ווארט, קיינעם נישט אָנגערירט מיטן קלענסטן פינגער, האָבן אויף אים אַלע געשריגן, מאַנכע געשלאָגן, און די גאַס-יונגען פלעגן אים נאָכוואַרפן בלאָטע און שטיינער.

איך האָב תמיד רחמנות געהאַט אויף דעם משוגענעם. עס האָט מיך עפּעס צו אים געצויגן. איך האָב געוואָלט מיט אים ריידן, אים טרייסטן, א גלעט טאָן, נאָר צוגיין צו אים איז געווען אוממיגלאך: איך וואָלט באַקומען א טייך פון דער בלאָטע און די שטיינער, מיט וועלכע מע פלעגט אים באָמבאַרדירן.

דאָס שטעטל, וואו מיינע עלטערן האָבן געוואוינט, איז געווען א פעסטונג, אַרומגעצוימט מיט גריבער, וואַסער, וואַלן און הויכע מויערן. אויף די מויערן זיינען געשטאַנען האַרמאַטן. און זעלנער מיט ביקסן האָבן זיי געהיט, מאַרשירנדיק אויף און אָפּ ערנסט און שווייגנדיק. קוים איז נאָך צוגעפאַלן די נאַכט, האָט מען אויפגעהויבן די אייזערנע בריק איבערן וואַסער, פאַרשלאָסן אַלע טויערן און אָפּגעריסן דאָס שטעטל פון דער רעשט וועלט ביז אינדערפרי. ביי יעדן פאַרמאַכטן טויער איז געשטאַנען א וואַך, באַוואָפנט פון קאָפּ ביז פוס.

ערשט נישט לאַנג, בייטאָג, זיינען מיר אַלע פריי געווען, מע האָט געמעגט גיין אַרויס און אַריין, ניט אָנגעפרעגט צוערשט ביים פּלאַץ-מאַיאָר: מע האָט זיך אויך געמעגט באָדן אין טייך הינטער דער שטאָט, אַפילו זיך אויסציען אויף דער גרינער לאָנקע ביים טייך און קוקן אין הימל אַריין, אָדער ווייט ערגעץ אין דער וועלט אַריין, ווי איינער האָט געוואָלט. קיינער האָט ניט פאַר דעם קיין שלעכט וואָרט געזאָגט, איז עמיץ אַפילו ניט צוריקגעקומען, האָט מען אויף אים ניט געפרעגט. נאָר ביינאַכט האָט מען געוואָלט זאָל זיין שטיל אין שטעטל, מע זאָל זיך נישט אַרויס און נישט אַריינדרייען. „אַ גליק“, — פלעג איך דעמאָלט קלערן ביי מיר, — „וואָס מע לאָזט אונז כאָטש אַריין די לבנה“...

און אַזוי לאַנג איך וועל לעבן, וועל איך נישט פאַרגעסן דעם „בין-השמשות“, דאָס צופאַלן פון דער נאַכט. צוזאַמען מיט דעם אָוונטלאַכן שאָטן פאַרשפּרייט זיך אַ מידער איבער דעם גאַנצן שטעטל. מענטשן און הייזער ווערן פלוצלונג ווי איינגעהויקערט. מע ציט די בריק; די אייזערנע קייטן רייבן זיך און די אויסגעהויערטע בלאָקן; דאָס אייזערנע קראַצן, די האַרטע אָפּגעריסענע טענער פאָרן דורך די ביינער. דערנאָך פאַלט צו אַ טויער נאָך אַ טויער. יעדן אָוונט געשעט דאָסזעלבע. און דאָך ציטערן יעדעס מאָל די פיס אונטער דעם מענטשן, אַ שטומפּיקע מידקייט ליגט זיך אויף אַלע פּנימער, אַלע אויגן לעשן זיך אויס, ווי ביי טויטע, די ברעמען פאַלן אַראָפּ ווי בלייערנע, דאָס האַרץ בלייבט שטיל, און מע אָטעמט קוים. דערנאָך הייבט-אָן דער פּאַטרול צו קורסירן אין די גאַסן, עס קלאַפּן די נאָכגעלאָזטע שווערדן אָן די גרויסע וואַסער-שטיוול, די באַגנעטן בלישטשען, און מע שרייט: „ווער-דאָ“? — אויף דעם מוז מען ענטפערן: „אַ היימישער, אָן אייגענער!“ אַז נישט — ווייס גאָט צו וואָס עס קאָן קומען. מאַנכע פלעגן זיך שוין בעסער פאַרמאַכן אונטער שלאָס און ריגל: זיי האָבן מורא זיך אַפילו אַרויסצוווייזן אויף דער גאַס...

איינמאָל האָט זיך מיר געמאַכט אַ צופאַל: איך האָב מיך געבאָרן הינטער דער שטאָט. איך האָב מיך פאַרקוקט צי פאַרטראַכט, צי גלאַט אַזוי פאַרגעסן, אַז נאָך טאָג גייט נאַכט. פּליצלונג זע איך ווי מע הייבט די בריק; עס שניידט אין די אויערן, עס פאַלן צו די טויערן. עס קנאַקט און שלאָגט זיך אָפּ מיר אין מיין האַרץ. פאַרפאַלן: איך מוז שוין בלייבן איבער נאַכט הינטער דער שטאָט...

און אַ וואונדערלאַכע זאַך: ליגנדיק אינדערהיים אין וואַרימען בעט פלעגט זיך מיר נאַכט אויף נאַכט חלומען פון דער פרייער וועלט, אויסער דעם פעסטונג. און דאָס ערשטע מאָל, אַז מיין חלום איז מקוים געוואָרן, איז מיך בעפאַלן אַ שרעק. עס האָט זיך אָנגעהויבן דער באַוואוסטער שטרייט צווישן קאָפּ און האַרץ. דער קאָפּ האָט גערופן: רואיק, געניס אויך אַמאָל די ריינע, פרייע לופט, דעם אויסגעשטערנטן פרייען היכל. און דאָס האַרץ האָט זיך געטאָן זיינס, געוואָרפן זיך און געצאַפּלט, צום אַרויסשפּרינגען. דערנאָך האָט זיך מיר אויפגעהויבן ווי אַ דינסט, ווי אַ נעפּל פון שווערן האַרץ און איז מיר געשטיגן אין קאָפּ אַריין, דער פרייער געדאַנק איז געוואָרן טונקל און טונקעלער און איז באַלד אונטערגעגאַנגען אונטער דעם וואָלקן. עס האָט מיר אָנגעהויבן צו קלינגען אין די אויערן און צו פינטלען אין די אויגן. פון יעדן לייכטן גערויש, פון יעדן לייכטן שאָטן פון אַ צווייג, פון קלענסטן גערעזל האָט זיך מיר אַריינגעזאַפּט דורך די אויגן ווי דורך די אויערן, אַ מין שוידער, אַ שרעק, וואָס האָט מיך געוואָרפן אויף דער ערד!

איך האָב באַהאַלטן דאָס פּנים אין זאַמד...

צי בין איך געשלאָפן, צי ניין, און ווי לאַנג איך בין אַזוי געלעגן — אָסור אויב איך ווייס! נאָר פּלוצלונג האָב איך דערהערט, אַז מע אָטעמט לעבן מיר. איך שפּרינג אויף, איך בין נישט אַליין. צוויי גוט באַקאַנטע, טיפע, שוואַרצע אויגן קוקן אויף מיר האַרציק און געטריי.

עס איז געווען דער משוגענער.

— וואָס טוסטו דאָ? — פרעג איך מיט אַ דומפּיקער שטימע.

— איך שלאָף קיינמאָל נישט אין שטאָט! — ענטפערט ער מיר טרויעריק און דער בליק זיינער איז אַזוי ווייך, די שטימע אַזוי ברידערלאַך, אַז איך קום צו מיר אײַנגאַנצן און פאַרגעס מיין שרעק.

אמאָל, דערמאָן איך מיך פּלוצלינג, פלעגט מען האלטן משוגעים פאַר נביאים — און די מאָרגנלענדער איז דאָס נאָך ביז היינט — און איך פרעג מיך: צי איז ער נישט ווירקלאַך איינער פון זיי? צי יאָגט מען אים נישט ווי אַ נביא? צי וואַרפט מען אים נישט נאָך קיין שטיינער ווי אַ נביא? צי ליכטן אים נישט די אויגן ווי די שטערן? צי קלינגט נישט זיין שטימע ווי די פיינסטע האַרפע? צי ליגט נישט אין אים דער שמערץ פאַר. אַלע, דאָס ליידן פאַרן גאַנצן דור? אפשר ווייסט ער טאַקע איך, וואָס שפּעטער וועט זיין?...

איך פרווו און הייב אָן צו פרעגן, און ער ענטפערט מיר אַזוי שטיל, אַזוי זיס, אַז עס דאַכט זיך מיר טייטמאָל, אַז עס איז נאָר אַ חלום, אַ זיסער חלום פון אַ זומער־נאַכט אויף יענער זייט פעסטונג.

— דו גלויבסט אין משיחס צייטן? — פרעג איך אים.

— געוויס! — ענטפערט ער שטיל און זיכער. — משיח מוז קומען!

— ער מוז?!

— גאַנץ זיכער! אַלע וואַרטן אויף אים. אפילו הימל און ערד וואַרטן! ווען נישט, וואָלט זיך קיינעם נישט געגלוסט צו לעבן, צו טאָן די האַנט אין קאַלט וואַסער... און אויב מע לעבט און מע טוט, גלייך מע וויל לעבן, איז אַ סימן, אַז אַלע פילן, אַז משיח קומט, אַז ער מוז קומען, אַז ער איז שוין אין וועג..

—צי איז אמת,—פרעג איך ווייטער,—אַז פריער וועלן זיין שרעקלאַכע מילחמות איבער פאַלשע משיחן, די מענטשן וועלן זיך אַרומרייסן ווי הילדע חיות, די ערד וועט אָנגעזאַפּט ווערן מיט בלוט; טייכן בלוט וועלן פליסן פון מיזרח קיין מערב און פון דרום

קיין צפון; אַלע חיות, בהמות וועלן טרינקען מענטשן־בלוט, אַלע גערסנער, אַלע טראַקטן און אַלע וועגן וועלן פאַרגאָסן ווערן מיט מענטשן־בלוט... און אינמיטן דער צייט פון בלוטיקן מבול וועט זיך באַווייזן דער אמתער משיח, דער ר ע כ ט ע ר... איז דאָס אמת?

— אמת!

— און מע וועט אים דערקענען?

— יעדער וועט אים דערקענען, עס וועט קיינער נישט האָבן קיין ספק. ער וועט זיין משונה מיט יעדער מינע, מיט יעדן וואָרט, מיט יעדן בליק, ער וועט נישט האָבן קיין חיילות, ער וועט נישט רייטן אויף קיין פערד, און אַ שווערד וועט אים נישט הענגען אויף די לענדן...

— וואָס דען?

— פליגל וועט ער האָבן... משיח וועט האָבן פליגל, און אַלע וועלן דערנאָך באַקומען פליגל. עס וועט זיין אַזוי: פלוצלונג וועט געבוירן ווערן אַ קינד מיט פליגל, דערנאָך—אַ צווייטס, אַ דריטס און אַזוי וועט עס שוין גיין כסדר... פריער וועלן זיך די מענטשן דערשרעקן, דערנאָך וועט מען זיך צוגעוויינען, ביז עס וועט אַרויס־קומען אַ גאַנצער דור מיט פליגל. אַ דור, וואָס וועט זיך נישט מער וועלן וואַלגערן אין דער בלאָטע און וועט זיך נישט מער רייסן איבער אַ פרנסה־ווערימל...

לאַנג נאָך האָט ער אַזוי גערעדט, נאָר איך האָב אים אויפ־געהערט צו פאַרשטיין. זיין שטימע איז דאָך געווען אַזוי אומעטיק־זיס, אַז, איך האָב זי איינגעזאַפּט אין מיר ווי אַ שוואָם. אַז ער האָט אויפ־געהערט צו ריידן, האָט שוין געטאָגט, מע האָט שוין די טויערן געעפנט און די בריק אַראָפּגעלאָזט...

י. ל. פּרץ.

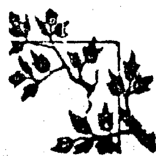
פרילינג.

שיין איז דער פרילינג! שיין מיט די געצווייגטע אויף שטיקער, צויסן, פעדים און שפינוועבס צעריסענע, צעבראָכענע, חאָלקן און נעפל. שיין מיט די שטילע, קנעוודיק שטראַלנדיקע, בלוי פאַרשמייכלטע שטיקער הימל, און מיט דער זון, וואָס שיימט — אַ פאַרוויינטע כלה — פון ווייסן שלייער־נעפל אַרויס און טיקט צוריק אונטער, פאַרשעמט.

און שיין איז דער ערשטער ציטער פון וואַלד — פון אַ גוטן חלום, דורך אַ גוטער בשורה געוועקט. ער ציטערט, ויל וואַרפן אַראָפּ פון זיך די שנייענע תכריכים, און אויסברייטן נײַ־אויפגעבליטע צווייגן פאַר די געפליגלטע זינגער, וואָס קומען פון דער פרעמד... שיין איז דאָס האָפן; שיין איז די בשורה, וואָס טראָגט זיך אויף די לייכטע ווינט־פליגל, איבער טאָל און באַרג, איבער טייך און פעלד — — —

באַרג־אָפּ, באַרג־אָפּ יאָגן, רוישנדיק, קלינגענדיק, געשלענגלטע, טיף־בלויע וואַסערלענטן צווישן ווייסע שנייענע פעלדער — — שפּיציק־גרינע, לעבנס־דאָרשטיקע קעפּלאַך קוקן שוין דאָ און דאָרט פון שניי אַרויס און פרעגן: ווען?...

י. ל. פּרץ.

דער וועכטער.

עס קלינגט צו א שטאָט ביינאַכט
די שווערד!
נאָר אויפן טורעם דער וועכטער וואַכט:
ער הערט!

און בלאָזט טראָמפּייט
און שמעטערט מיט מאַכט.
עס ציטערט די נאַכט,
דאָס פאָלק דערוואַכט:
דער שונא גייט, דער שונא גייט!
און ס'פּלאַקערט אויף די שלאַכט

אין הויף, אין גאַס,
אויף טויער און וואַנט —
פאַר ווייב און קינד,
פאַר פאָלק און לאַנד

פֿאַר רעכט און פריי גייט אַלץ אין קאָן.
ווער זיגן וועט, דאָס ווייסט איין גאָט.
דער וועכטער האָט
דאָך זיינס געטאָן!
ער האָט זיין ערע ניט באַפלעקט,
ער האָט געוועקט!
ער האָט געדינט זיין פאָלק, זיין לאַנד!

נאָר ווי דעם וועכטער, שפּאָט און שאַנד,
וואָס האָט ביינאַכט
אַן אויג פאַרמאַכט
און דערוואַכט
ערשט אין דער בראַנד!

י. ל. פּרץ.

פרילינג.

די וועלט, די ערד האט זיך באפרייט
פון שלאף — פון פראסט און שניי!
די וועלט, די ערד האט זיך באנייט
און לעבט און אטעמט פריי!

ווי מיט דער שמאַר-פאַרהאַקטער פעך
האט לייכט געמאַכט אַן עק
דער בלויער הימל! און איך דער שמעל
טרייבט ער אַליין זיין וועג!

אָפּגעשאָקלט האָט דער וואַלד
דעם שניי און בליט און שפּראָצט,
און אויך דאָס שוואַכסטע גרעזל שפּאַלט
זיין „אונטער-דר'ערד" און גלאָצט,

און זוכט די זון, די פרייע וועלט,
און ציט און וויגט זיין גליק!
און הערסט ווי איבער בערג און פעלד —
„ציריק! — ציריק! — ציריק!"...

י. ל. פרץ.

דער פאַרלאַג „די נייע יידישע פאָלקסשולע" האָט שוין אַרויסגעגעבן פאָלגנדיקע ביכער:

א) לערנביכער:

1. אריטמעטישער רעכנבוך (ערשטער טייל)
(2. אויפלאַגע) פון ש. באַסטאָמסקי.
2. אריטמעטישער רעכנבוך (צווייטער טייל)
(2. אויפלאַגע) פון ש. באַסטאָמסקי.
3. אריטמעטישער רעכנבוך (דריטער טייל)
(2. אויפלאַגע) פון ש. באַסטאָמסקי און ל. [illegible] מיט א [illegible] פון דער [illegible] פון [illegible] [illegible] פון [illegible] [illegible] [illegible].

ב) ביכער פאַר קינדער:

פאַר יינגערע: ערציילונגען פון ש. באַסטאָמסקי.

[illegible]

פאַר עלטערע:

[illegible] פון [illegible].

ג) מאַטעריאַל צום יידישן פאָלקלאָר:

1. יידישע פאָלקסרעטענישן. (2. אויפלאַגע)
געזאַמלט און רעדאַקטירט פון ש. באַסטאָמסקי.
2. [illegible] פון יידישע [illegible] און [illegible]
ערציילונגען פון ש. באַסטאָמסקי.

אין גיכן גייען אַרויס:

1. ש. באַסטאָמסקי און מ. [illegible] „לעבעדיקע [illegible]" [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] פון דער [illegible].
2. יידישע שפּריכווערטער און [illegible].
געזאַמלט און רעדאַקטירט פון ש. באַסטאָמסקי.

אין ווילנע האבן אנגעהויבן צו ערשיינען:

„לעבן"

העפטן פון צייט צו צייט

פאר ליטעראטור, קונסט און פובליציסטיק

אונטער דער רעדאקציע

פון משה שאליט

מיט באשטעלונגען זיך ווענדן לויטן אדרעס:

ווילנע, מאַקאַראָווער 12, ה. 24. מ. שאליט.

Zbiorek literaturny

J. L. Perec.

Drukarnia Br. Rosental, Wilno. Rudnicka ul. 7.